

30к-2
6382

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

Ба 05/4249
15001

МАЛАДНЯК

Штомесячная літаратурна-мастацкая
і грамадзка - політычная часопісь
Цэнтральнага Бюро Ўсебеларускага
аб'яднання поэтаў і пісьменьнікаў
„Маладняк“

==== П А Д Р Э Д А К Ц Ы Я Й ====
М. ЧАРОТА, М. ЗАРЭЦКАГА, Ал. ДУДАРА

Год выдання пяты

Сшытак чацьверты
К Р А С А В І К

XVIII

7437

ВЫДАЊНЕ ЦБ „МАЛАДНЯКА“
М Е Н С К — 1927

М. Каспяровіч

Мотивы барацьбы ў творчасці М. Багдановіча

Беларуская культура ні монстр, ні рыцэт, ні унікум, а гістарычная зьява жыцця, яўляючаяся гаспадарчай эўропейскага гістарычнага паступовага руху.
М. Багдановіч¹⁾.

Дзесяць год назад, 25 мая 1917 г. на чужыне, у Ялце памёр адзін з найвялікшых беларускіх пісьменьнікаў—Максім Адамавіч Багдановіч. Памёр ён ад сухот, маючы 25 з чымся год ад роду. Вялікая дачасная страта для беларускай літаратуры была адзначана ня раз як у 1917 г., так і пазней.

Усе даследчыкі беларускай літаратуры і гісторыі/культурна-нацыянальнага адраджэння неаднойчы констатавалі надзвычайную мастацкасць і высокую культурнасьць яго твораў. Але не ў адным гэтым зышліся амаль што ўсе яны ў справе ацэнкі маладога, яшчэ доўгі час непадмынімага, песняра. Чамусьці здаўся ён ім і скептыкам, і пэсымістам, і поэтам чыстага мастацтва, і глыбокім індывідуалістам.

„Наогул, творы Багдановіча—гэта чыстая поэзія, без жадання каго-колечы навучаць, без якіх-небудзь старонніх тэндэнцый“, адным з першых сказаў сваё слова А. Навіна²⁾. „Ані гэты (нацыянальны. М. К.), ані сацыяльны элемент не складаюць глаўных азнак яго літаратуры³⁾. М. Багдановіч—прадстаўнік так званай чыстай поэзіі, поэзіі характа⁴⁾. Гэта глыбокі індывідуаліст⁵⁾“. „Он затрагивал и общечеловеческие

¹⁾ Цытавана па: У. Ігнатойскі. Кароткі нарыс нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі. Час. „Вольны Сыцяг“ ад 1921 г. № 4 стар. 21.

²⁾ А. Навіна. „Нашы пісьніары“ В. 1918, стар. 52.

³⁾ М. Гарэцкі. „Гісторыя беларускай культуры“, выд. 2, В. 1921 г. стар. 175.

⁴⁾ У. Ігнатойскі. Кароткі нарыс нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі. Час. „Вольны сыцяг“ за 1921 г., № 4, ст. 21.

⁵⁾ У. Ігнатойскі. Кароткі нарыс нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі. Час. „Вольны Сыцяг“ за 1921 г., № 4, ст. 20.

мотивы и изображал их, как поэт чистого искусства для искусства“¹⁾ (курсыў наш. М. К.).

Але далей за ўсіх у гэтых азначэннях пашоў Пятуховіч, а за ім З. Жылуновіч. „Скептыкам і пэсымістам выступае перад намі (і) Максім Багдановіч—сыцьвярджаў першы²⁾. „Мотываў барацьбы няма зусім у Багдановіча“³⁾. „У яго вершах ня трэба шукаць ні грамадзянскіх мотываў, ні рэвалюцыйнага настрою: ён стараецца быць поэтам чыстага характа⁴⁾. „Максім Багдановіч—імпрэсіяністы па напрамку, пры гэтым адцягнуты ад людзкае сучаснасьці, ад адносінаў у чалавечкай грамадзе, ад жаданняў масы. Ён—індывідуалісты, і калі зрэдку падмячае дынаміку жыцця (цыкль вершаў „У Вільні“), то толькі на момант, паколькі гэта кідаецца ў вочы сваёю павярхоўнасьцю“⁵⁾. „Ня ведаў ён у жыцці чалавечым іншага закону, як характа, і быў ён у жыцці больш можа, чым у поэзіі, гаспадарчай высокага неба“ (гл. накролёг у часопісі „Грамада“ 1917 г. № 4)⁶⁾. „Вследствие тяжелой обстановки, окружающей поэта, он и в своей жизни не видит определенной цели для деятельности“⁷⁾. „Поэт тоскует (здесь), что мы напрасно в жизни тратим свои силы часто последние“⁸⁾. „Заўсёды М. Багдановіч адзін: і калі радуецца, і калі сумуе. Ад сябе ён вітае жыццё, калі яно яму паказваецца прыемным, ад сябе кляне яго,—калі яно не падабаецца яму“⁹⁾. „І ўрэшце вышла, што характа, якому ён аддаў свае сілы—бяздушная, адцягнутая рэч, не сагрэтая колектыўным пачуццём—не задавала поэту“¹⁰⁾. „Парой ён нават сумняваецца ў каштоўнасьці моцных мігаў і ўражанняў, якія часам ён так высока ставіць“¹¹⁾. „Гэтак нават з думкай

¹⁾ Е. Карскі. Беларусы. III, 3. Пгр. 1922, ст. 319.

²⁾ Пятуховіч. „Максім Багдановіч, як поэт імпрэсіяністы“. Час. „Полымя“ за 1923 г. № 7-8, ст. 97.

³⁾ Ibidem, ст. 98.

⁴⁾ З. Жылуновіч. Беларускае пісьменства. Зб. „Беларусь“ 1924, ст. 313.

⁵⁾ Ibidem, ст. 313.

⁶⁾ У. Ігнатойскі, ст. 21.

⁷⁾ Е. Карскі, ст. 316.

⁸⁾ Ibidem, ст. 314.

⁹⁾ З. Жылуновіч, 313.

¹⁰⁾ Ibidem, ст. 313.

¹¹⁾ Пятуховіч, ст. 97.

аб каханай айчыне злучаецца ў М. Багдановіча філэзофія нірваны, нябыцця — кажа Пятуховіч¹⁾, цытуючы:

„Там хоць у гліне, хоць у брудзе,
Там пад зямлёй
Найдуць мае слабыя грудзі
Сабе спакой“.

Праз прызму свае абасобленай самотнасці глядзеў ён і на долю Беларусі, якую прышоў адраджаць к новаму жыццю. „Заклятая богам“, уваччу Багдановіча яна ня мела ніякага выйсця, каб парваць ланцугі закліцця²⁾. „Пэўна, што часткаю на гэтым яго настроі адбіваецца хворае здароўе, сухоты поэты, а самае галоўнае, ведама, змяшчалася ў тым, што ён быў адарваны ад грамадскага жыцця“³⁾.

Такое дружнае зданне даследчыкаў беларускай культуры здавалася б не пакідала і думкі аб чым-небудзь каштоўным у творчасці М. Багдановіча, апрача засведчаных ім яго неадсяжных формальных высотаў. На справе-ж, як ні прасталінейны вышэйпрыведзены погляды, аднак, уласнікі іх не маглі не зрабіць пэўных (большых або меншых) уступак ім у сваіх працах.

„Праца дзеля свайго далёкага, цёмнага, забытага ўсімі народу сталася галоўнай мэтай яго (Багдановіча. М. К.) жыцця⁴⁾—даводзіў той-жа А. Навіна.—Ён заплаціў дань часу і службы бацькаўшчыне па ўсёй сваёй магчымасці, надаючы некаторым творам нацыянальнага элементу“⁵⁾. „Невясёла было яго жыццё, але заўсёды вочы былі яго ясныя, поўныя веры ў лепшую будучыню далёкай маткі сваёй працоўнай Беларусі“⁶⁾. „Как сильна была у Багдановіча вера в возрождение Белоруссии видно из (следующего) его сонета: „Паміж пяскоў“⁷⁾...“ згаджаўся Карскі. Жылуновіч, стараючыся ўгрунтаваць свае довады аб пэсымізме Багдановіча, нечакана констатаваў: „Аднак, жывучы на зямлі і, тым болей, прымаючы ўдзел у вялікім вызваленчым руху цэлага народу, М. Багдановіч ня можа не адгукнуцца на людз-

1) Пятуховіч, ст. 98.

2) З. Жылуновіч, ст. 314.

3) Ibidem, ст. 315.

4) А. Навіна, ст. 47.

5) М. Гарэцкі, ст. 175.

6) У. Ігнатюк, ст. 21.

7) Е. Карскі, ст. 318.

кія справы“¹⁾. Нават Пятуховіч, які найбольш стараўся давесці, што Багдановіч абсалютны пэсымісты, згадзіўся, што „ён (М. Багдановіч. М. К.), праўда, любіў свой родны край, сваю Беларусь“²⁾. Усе апошнія думкі, у процівагу першым сцвяверджанням аб пэсымізме Багдановіча, вельмі малалічныя і іх трэба старанна шукаць у гістарычна-літаратурных працах. Ня глядзячы на апошнія, яны ўсё-ж даводзяць супярэчнасць у поглядах кожнага даследчыка паасобку і ўсіх паміж сабой. У сваю чаргу гэта сведчыць аб недаведзенасці таго, што Багдановіч сапраўды пэсымісты. Імкненне давесці гэта грунтуецца, з аднаго боку, на няпоўнай знаёмасці з тэкстамі М. Багдановіча, і з другога—на прыманні на веру довадаў аднаго даследчыка іншымі. Ня глядзячы на моц традыцыі, так доўга цягнуцца не магло і хутка быў выказаны супроцьлеглы погляд: „Асноўная тэма М. Багдановіча,—змаганне, навокала якой гуртуецца ўсё іншае. Анцімоніі нашых крытыкаў аб адданасці М. Багдановіча „чыстаму мастацтву“ і занябанні грамадзянскіх мотываў—абраза для яго памяці“³⁾.

І сапраўды гэта так. Але вернемся на хвіліну да поглядаў памянёных даследчыкаў. Як мы бачылі, Навіна, Гарэцкі, Карскі і інш. адначасна даводзяць наяўнасць у Багдановіча пэсымізму і чыстага мастацтва, з аднаго боку, і вялікай веры ў адраджэнне краю, адданасці працы на карысць народу—з другога. Жылуновіч, пішучы, што М. Багдановіч быў адарваны ад сучаснасці, праз некалькі радкоў сцвярджае, што той-жа Багдановіч прымаў удзел у вялікім вызваленчым руху беларускага народу. Адно Пятуховіч трымаецца больш цвёрда і прагаварыўся толькі раз аб тым, што Багдановіч любіў Беларусь, хоць і быў пэсымісты.

Каб лягчэй было, умовімся аб тэрмінах. Па новаму выданню энцыклёпедычнага слоўніка „Пессимизм (от латинского *pessimus*—найхудший), в противоположность оптимизму—отрицательная оценка жизни человека и мира. Наиболее простая форма—эмпирический П. возникает как следствие отрицатель-

1) З. Жылуновіч, ст. 314.

2) Пятуховіч, ст. 97.

3) Гайдукевіч, „Смела ўперад дружным сьпевам“, час. „Маладняк“ за 1925 г. № 7, ст. 107.

ных сторон индивидуальнага бытия человеческого¹⁾. І там-жа „Системой абсолютного П. является буддизм²⁾“, а „новейшей формой абсолютного П. является метафизический П. Шопенгауэра“. „Мир не есть, как утверждает теизм и пантеизм, осмысленный продукт пребывающего в нем, или вне его разума, напротив, он бессмысленный продукт „слепой воли“, он—объективизация этой воли. Поэтому и человеческая жизнь есть стремление без цели и предела“³⁾. Згодна Гартману „Пессимизм должен основываться не на субъективных настроениях, а на научном анализе, он также отличается от мрачного настроения, как учение об оп'янении—от самого оп'янения“⁴⁾.

Чым-жа даводзіцца, што М. Багдановіч пэсымісты? Пятуховіч у сваім артыкуле прыводзіць урывак вершу пісьменьніка:

„Ня будзеш цяжкая ты сыну
Свайму, зямля.
Там хоць у гліне, хоць у брудзе,
Там пад зямлёй,
Найдуць мае слабыя грудзі
Сабе спакой“.

Пры гэтым крытык констатуе: „гэтак нават з думкай аб каханай айчыне злучаецца ў М. Багдановіча філэзофія нірваны, нябыцця“. Нас проста дзівіць, чаму крытык у простым звычай беларускага народу бачыць філэзофію нябыцця. Кожны сялянін хоча быць пахаваным на сваёй радзіме і перад сьмерцю просіць аб гэтым. Загад нябожчыка па мажлівасьці выконваецца і часамі яго вязуць даволі далёка на яго радзіму. Багдановіч гэта ведаў і з вершу толькі гэта і відаць. Там, на Беларусі—пад зямлёй знойдуць слабыя грудзі спакой, а ня дзе інакш. Ці ня ўсё роўна пэсымістаму, дзе яго пахаваюць?

Калі поэта гаворыць:

„Жывеш ня вечна, чалавек,
Перажыві-ж у момант век“,

дык гэта зусім не паказвае, што „не адвечнага шукае,

не да адвечнага імкнецца яго душа¹⁾“, як кажа Пятуховіч, а паказвае жаданьне перажыць у момант *век*, чым больш, мажліва больш вечнага, бо жыцьцё кароткае і не чакае. Ня момант, а век у кожным моманце павінен быць. Цытуючы ў довад сваіх палажэньняў верш „Глянь як зорка“, Пятуховіч бярэ толькі два кавалкі з яго²⁾, падкрэсьліваючы, што поэта лічыць, што „усё зьнікае, праходзіць, як дым“, што трэба на момант асьвяціць усё кругом і пагаснуць. Мы змушаны прывесці верш цалкам і падкрэсьліць асноўныя месцы вершу:

„Глянь, як зорка ў цемні ляціць,
Усіх чаруючы сьветам сваім,
Быццам зьмей залаты зіхаціць,
І стухае ў небе глухім.
Але ўспомніць яшчэ зорку сьвет,
Бо ў сэрцаж гарыць яе сьлед.
Так свабодна, так ярка праціць—
Лепшай долі няма на зямлі.
Усё кругом на мамэнт асьвяціць
І пагаснуць у цёмнай імлі.
Усё зьнікае, праходзіць, як дым,
Сьветлы-ж сьлед будзе вечна жывым“³⁾. (171)

Поэта памрэ, зьнікне, але творы яго, яго сьвет будзе *вечна* жывым. Дзе-ж тут адмаўленьне вечнага, пэсымізм? Такім чынам нават у прыкладах самога Пятуховіча няма доваду яго тэзаў. А наяўна адваротных месцаў у зборніку вельмі шмат—больш паловы яго. Нечага ўжо гаварыць пра тое, што Багдановіч ні ў якім разе не пэсымісты ў сэнсе прыведзенага вышэй азначэньня пэсымізму з слоўніка. На пэсымістычным колерыце ў яго часамі малююцца малюнкi, але гэта ня значыць, што ён пэсымісты, як імпрэсыённыя прыёмы яго творчасці не даводзяць, што ён імпрэсыённы.

Таксама разьбіваюцца довады аб адсутнасьці мотываў барацьбы ў М. Багдановіча, калі да іх падыйсці крытычна.

1) Пятуховіч, ст. 97.

2) Ibidem, ст. 97.

3) Акадэмічная бібліятэка беларускіх пісьменьнікаў. Творы М. Багдановіча. Падрыхтаваныя літаратурнай камісіяй пад рэд. проф. Замодіна. Выданьне Інстытуту Беларускай Культуры. Менск, 1927 г. Вершы пісьменьніка цытуюцца намi па корэктурных адбітках гэтага выданьня і пасля кожнага з іх у дужках паказана старонка.

1) Энциклопедический словарь Русского библиографического Института Гранат. 11 выд. т. 32, сл. 55.

2) Ibidem, сл. 56.

3) Ibidem сл. 56.

4) Ibidem ст. 58.

Пятуховіч¹⁾ і інш. спасылаюцца на верш „Краю мой родны!..“—канцом яго ўласна даводзяць адсутнасць мотываў барацьбы:

„Гора ўсюды пануе,
Хваляй шырокай разьлілася, як мора,
Родны наш край затапіла...
Брацьця! Ці зможам грамадзкае гора?!
Брацьця! Ці хваце нам сілы?!“ (174)

Прычым яны не заўважылі, што гэта толькі развага, уводзіны ў далейшы цыкл вершаў барацьбы, які непасрэдна ідзе за гэтым, як напр.:

„Рушымся, брацьця, хутчэй
У бой з жыццём, пакідаючы жах.
Крыкі пужлівых людзей
Ня стрымаюць хай бітвы размах.
Продзі цяжэння вады
Зможа толькі жывое паплыць,
Хвалі-ж ракі заўсягды
Тое цягнуць, што скончыла жыць“ (179)

Наогул малюнкi ўбогага жыцця беларуса-селяніна, песьні аб ім разьлічаны на тое, каб паказаць усю нікчэмнасць ўбогага панурага існавання і выклікаць жаданьне барацьбы²⁾.

„Хай пье ён у роднай зямлі,
Каб у сэрцах нам сорам збудзіць,
Каб змагацца з няпраўдай ішлі!“ (29)

І далей:

„Долю чорную ноч не схавае,
Калі выльецца песьня жывая!“ (29)

Адсюль ясна, што мотываў бязвыхаднасці, безнадзейнасці, аб якіх гаворыць Пятуховіч³⁾ і Жылуновіч⁴⁾, у нашага вялікага паэты таксама няма. Верш „Была калісь пара“ з запытаньнем: „Куды цяпер ісьці і што рабіць“, на які спасылаецца Пятуховіч⁵⁾, зьяўляецца таксама развагаю да адказу у іншых, а верш „З песьняў беларускага мужыка“, які прыводзіць Жылуновіч⁶⁾ разьлічаны ўсё для таго-ж, каб, паказаўшы

¹⁾ Пятуховіч, ст. 98.

²⁾ Пар. А. Узьнясенскі. Поэтыка М. Багдановіча, Коўна, 1926 г., ст. 6.

³⁾ Пятуховіч, ст. 98.

⁴⁾ Жылуновіч, ст. 314.

⁵⁾ Пятуховіч, ст. 98.

⁶⁾ Жылуновіч, ст. 314.

немагчымасць ранейшага існавання селяніна, выклікаць яго да барацьбы¹⁾:

„Нашых дзедаў душылі абшары лясоў,
Не давалі ім жыці праўдзівым жыццём,
І яны тые пушчы звадзілі агнём,
Їх кругом падпаліўшы з далёкіх канцоў.
І пылалі па нашаму краю лясы,
Пакуль сонца здолела ўсё ў ім асьвяціць,
І святлей і прасторней тады стала жыць,
А на попеле буйна ўзраслі каласы.
З дзедаў суровых прыклад нам-бы ўзяць,
Ня хлінца з бяды, ня пужацца агня,
Бо мы толькі тады дачакаемся дня,
Калі нас не здалеж змаганьне зьлікаць“ (180)

І ў другім вершы:

„Пачуйце-жа гэта, пачуйце.
Хто ўмее з вас сэрцам чуваць“ (56)

Гэта паэта кажа, паказваючы на загнанасць беларускага народу, але гэты кліч у яго цалкам адносіцца і да мотываў барацьбы. Так паэта дае:

„Тым вянкi суворай славы,
Што за край свой у баю
Жрэбі вынудзі крывавай,
Напаткалі сьмерць сваю“ (237)

Нават другім паэтам Багдановіч заўважвае:

„Кінь вечны плач свой аб старонцы!
Няўжо-жа цёмнай ноччу ты
Ня бачыш, што глядзіцца сонца
У лютэрка—месяц залаты?
Ня згасла сонца. Сонца гляне,
Усіх падымае ада сна,
Ён, гэты дзень, яшчэ настане,—
І ачуняе старана.
Я пад яе зімовай казкай.
Пад сьнегам—бачу твар вясны²⁾“ (177)

Такім чынам, Багдановіч ведае выхад з цяжкага стану, у якім быў беларускі народ. Выхад гэты ў змаганьні, ва ўпэўненасці ў лепшую будучыню.

¹⁾ Пар. А. Узьнясенскі, ст. 10.

²⁾ Пар. Пятуховіч, ст. 98.

Прыведзеныя намі вышэй вытрымкі з твораў Багдановіча даводзяць таксама, што Багдановіч ня быў і мастаком „мастацтва для мастацтва“. Поэта клікаў да змаганьня і загадваў другім:

„Народ ужо к шчасьцю за вамі прастуе,
Вядзецца-ж і далей яго.
І што-б ні нясло вам жыццё, гэтым рухам
Жывеце, ідзеце будзіць вы народ
І шчыра працуйце ўсім цэлам і духам“. (22)

У сваім вершы „Каганцу“ М. Багдановіч кажа, што ён замоўк часова, што яшчэ, як тая крыніца, будзе служыць краю:

„Гэтак часам уходзіць у зямлю крыніца,
Дзеся у нетрах тэмна бяжыць,
Але мусіць урэшце на волю прабіцца,
Шмат яшчэ на зямлі будзе ліцца-каціцца
І рабімаму краю служыць“. (117)

Так Багдановіч наяўна выказваў пэўную мэту для сябе, хоць нават „Іскусство, свабодное от какой либо внешней дидактической цели, тем самым не является искусством бесцельным“¹⁾. Багдановіч імкнуўся да гэтай мэты, бо: „вполне законно желание художника преследовать в своем произведении внешнюю дидактическую цель, если художник всецело захвачен желанием подействовать, ударить по сердцам, изменить представление людей. Но, преследуя внешнюю цель, писатель должен оставаться художником, не покидающим мир образов. Иначе у него получится трактат, диссертация, а не художественное произведение дидактического характера“²⁾.

Вось мастаком і заставаўся Багдановіч і мастаком, а ня кім іншым—настаўнікам, агітатарам і да т. п. хацеў быць. Ён паказваў жыццё, няпрыгожыя кавалкі яго, якія рабіў жомчугам.

„Калі ў дух мой западзе і заварушыцца,—
Там кавалак грубага жыцця,—
У жомчуг зьвернецца ён сілай пачуцця“. (191)

Гэтыя кавалкі жыцця, прыклады, павінны былі даводзіць і даводзілі больш чым тое толькі, што трэба было давесці, бо: „Если кто либо решил заранее доказать или внушить нечто и таким образом сознательно стремиться к определенной цели и доказывает примером, из которого вытекает только то, что имело быть доказано, то он прозаик, ученый, моралист, проповедник, пророк, но не художник“¹⁾.

І гэта як ня трэба лепш адчуваў поэта. Ён побач з заклікам да змаганьня асабліва цікавіўся мастацкасьцю і разам з тым ведаў, што яго творчасць ня толькі для жыцця, але для барацьбы за лепшае жыццё. Для гэтага ўжо былі і адпаведныя ўмовы:

„Так называемый утилитарный взгляд на искусство, т. е.—склонность придавать его произведениям значение приговора о явлениях жизни и всего ее сопровождающего, ревностная готовность участвовать в общественных битвах—возникает и укрепляется там, где есть взаимное сочувствие между значительной частью общества и людьми, более или менее деятельно интересующимися художественным творчеством“²⁾. А такое ўзаемнае спачуваньне між тагочаснай беларускай грамадзкасьцю і Багдановічам бясспрэчна існавала.

Зацікаўленасьць да формы, мастацкасьці і апошняя ў Багдановіча надта высокія³⁾. Быць можа гэта і зьяўляецца тым, што робіць іх мастацтвам для мастацтва? Мы бачылі, што ў прыгожай форме Багдановіч даваў каштоўны змест, якога ня можа быць у мастацтве для мастацтва. З другога боку, Бялінскі лічыць, што „главное, чтобы она (поэзия, мастацкасьць М. К.) вызывала вопросы, производила на общество нравственное впечатление“⁴⁾. Ні адзін з крытыкаў і не даводзіць, што творы Багдановіча (пры іх багатым каштоўным барацьбяным зьмесьце) ня робяць уражаньня, не выклікаюць пытаньняў.

Багдановіч клапаціўся аб мастацкасьці не дзеля самой мастацкасьці, а для таго, каб зрабіць уражаньне, дасягнуць мэты, што відаць хоць-бы з наступнага:

1) А. Потебня. „Из записок по теории словесности“.

2) Г. В. Плеханов. „Искусство и общественная жизнь“. М. 1922.

3) Пар. А. Узынскі, ст. 55.

4) Письма Белинского, т. III, стар. 324.

1) „Литературная энциклопедия. Словарь литературных терминов“ т. I, М.-Л. 1925 г. сл. 317.

2) Ibidem, ст. 320.

„Ведай, брат малады, што ў грудзях людзей
Сэрцы цвёрдыя, быццам з каменя.
Разаб'ецца аб іх слабы верш заўсягды,
Ня збудзіўшы сьвятога сумленьня.
Трэба з сталі каваць, гартаваць гібкі верш,
Абрабідь яго трэба з цяргеньнем.
Як ударыш ты ім,—ён, як звон, зазвініць,
Брызнуць іскры з халодных каменяў“.

(193)

У М. Багдановіча:

„Грозна песьня разьліваецца, грміць“.

(3)

„Усё калісь перажытае пакідала сьлед у сэрцы і ляжала
нярухома цёмнай залежку, пластом. Разварушце-ж, мае вершы,
гэты пласт: хай згадка згадку кліча, цягне, хай чытач мой зноў
былое пражыве“.

(34)

Таму ў Багдановіча:

„І вее верш мой дзіўнай казкай,
І ясны ён, як зорак сны“.

(177)

Праўда, Багдановіч ведае, што яго песьні петы ў часы
нядолі, але іх можна распаліць:

„Ціхія мае ўсе песьні, цёмныя, як вугаль чорны,
Але ўсё-ж яны засьвецаць, калі я ў агні мучэньня
Іх разжару, распаляю“.

(32)

І Багдановіч клапаціцца іх шліфоўкаю, распальваньнем. Ён
зважаў, што ўжо мінуў час, калі лічылі, што ўся справа ў натхненні і адаранасці ад прыроды. Творчасць ёсць вышэйшая форма працы, і ён даводзіў, што ёй трэба вучыцца, хоць гэта і цяжка, можа. Даны погляд яго відаць з вершаванага лісту на імя Ластоўскага:

„... Моцарт і Сальеры
Варушыць мозак мой. Здаецца мне, што тут
Сальеры атрымаў несправядлівы суд.
Халодным розумам праняўшыся, натхненне
Ён мусіў тым губіць,—так каза абвіненне.
Сальеры ў творчасці усё хацеў паняць,
Ва ўсім упэўніцца, усё абмеркаваць,
Абдумаць спосабы, і матар'ял і лэту,
І гарача любіў сваю сьвядомасць гэту.
У творчасці яго раптоўнага няма:
Аснова да яе—спакойная дума.
Але, але... Аднак, што шкодзіць тут нахтненню?

Прыемнае дае Сальеры ўражаньне,
Падобны зьніццы ён: у іскрах над зямлёй
Яна ўзразае змрок лукою залатой,
Гарыць бліскучая, ўся ў агні, нясецца,
А ў глыбіні сваёй халоднай астаецца.
Уменьне да ігры Сальеры здабываў
Прэз жэрны трудны труд, ці сапраўды забіваў.
Ён гэтым талент свой, як бачна з думак драмы?
Адкажа іскрыпка нам. Стокато, фугі, гамы
Шмат год калісь на ёй Сальеры вывадзіў
І моцна граньнем тым іскрыпкі зык зьмяніў.
Ямчэй яна гудзіць. Пявучы зыкаў сіла
Праз доўгія гады яе перарабіла,
І, тымі сьпевамі ўся напаяна,
Навекі чулаю зрабілася яна.
Няўжо-ж душы жывой магі-б зыкі сьпева
У Сальеры не зьмяніць, калі зьмяніла дрэва?
Не! працуй гэтак сябе ён разьвіваў,
Сальеры—верны раб, каторы не схаваў
Свой талент у зямлю, хай судны час настане,
Спакойна музе ён і проста ў вочы гляне,
І будзе за любоў да здольнасці сваёй
Апраўдан Музаю і ўласнаю душой.

(51-52)

Багдановіч быў за навуку, за скарыстаньне, перапрацоўку
і дапасаваньне да ўласных патрэб старых дасягненняў культуры, што не аднойчы даводзіў і т. Ленін¹⁾, але супроць павароту назад. Гэта відаць з наступнага вершу:

Чытаю я журнал сучасны;
Кіпіць у ім прогрэсу ход.
Ён у пісьменнасці прэкраснай
Назад уйшоў на сотню год...
П-ч сантымэнталізмам
Там нас уздумаў частаваць,
А пан К-а романтизмам
Сімвалістычным дзіваваць.
Прывет ім. Хай налягуць двое,
І мо' зьвярнецца зноў пара,
Калі чыталі „Громобоя“
„Пастушкі грусть“ et cetera.

(48)

Зрабіўшы пераклады на беларускую мову з шмат якіх
эўропэйскіх моваў, прышчапіўшы беларускай літаратуры вы-

¹⁾ Н. Ленін. Социалистическая революция и задачи просвещения (Статьи и речи). Москва, 1923. ст. 21.

прадавання іншымі памеры, формы і г. д., Багдановіч пачаў шуканні свайго, беларускага, стылю і ў сваіх „вершах беларускім складам“ даў шмат цікавых спробаў гэтага.

Дачасная смерць спыніла, на жаль, гэтыя спробы.

„Ён ведаў у процэсе творчасці тое, чаго не маглі адчуць песняры-самавукі, і сьвядома ўсходзіў на такі памысны кірунак творчасці, на каторы пры адной здольнасці ад прыроды, без яе развіцця не за заўсёды можа ўзыйсці самы вялікі талент¹⁾“.

Гэта вось і рабіла вершы яго вельмі мастацкімі, але не мастацтвам для мастацтва.

Адначасна з довадамі аб пэсымізме, мастацтве для мастацтва і да т. п. у Багдановіча, крытыкі констатуюць у яго перавагу агульначалавечых мотываў²⁾. Запэўна, што гэта робіць яго творы больш каштоўнымі, выводзячы іх з нацыянальнай абмежаванасці, пры поўнай зразумеласці і для беларускага народу. Але, быць можа, іх агульначалавечасць у клясавым стасунку? Быць можа яны гавораць і пану і мужыку? Далёка ня так, Багдановіч добра ведае, хто ў каго на плячах:

„Вы панове, назіраеце далёка,
У блеску сонца з вялізарных плеч народных,
Але сьвятло крые шмат чаго ад вока,
Днём ня бачыце вы зорак пуцяводных“. (197)

Ён ведае таксама кім, чыёю працаю трымаюцца маёнткі, фабрыкі, зямля:

„Дзякуй, пане, бо пазнаў ад вас і я,—
Не на трох кітох трымаецца зямля.
Згода, згода, бо здаецца неяк мне,
Што стаіць на нашай-жа сьпіне“. (47).

Ня менш добра ведае Багдановіч і тое, што да пана не чага зварачацца:

„Я хлеба ў багатых прасіў і маліў,—
Яны-ж мне каменьні давалі;
І тыя каменьні між імі і мной
Сьцяною вялізнаю ўсталі“.

¹⁾ М. Гарэцкі, стар. 179.

²⁾ Пар. і Дз.—і. М. Багдановіч, як апісальнік прыроды. Час. „Вольны Сьцяг“ № 1 за 1922 г. ст. 31.

Яна ўсё вышай і вышай расьце,
І шмат каго дужа лякае.
Што-ж будзе, як дрогне, як рухне яна?
Каго пад сабой пахавае?“ (19)

Ясна каго яна пахавае. Для гэтага трэба змагацца, аб чым пісалася вышэй. Быць можа часамі каму і прыдзецца загінуць, але гэта-ж неабходна для агульнай справы:

„Зразаюць галіны таполі адну за адной...
Бяз скаргі яны на зямлю чарадою лажацца,
Бо смерць іх патрэбна, каб дэрава новай вясной
Магло-бы хутчэй разьвівацца“. (178)

Хопіць афяр, хопіць сіл; бо:

„Зварушаны нарэшце дух народны,
Я верую, бясплодна не засьне,
А ўперад рынецца, маўляў крыніца,
Каторая магутна, гучна мкне,
Здалёшчы з глебы на прастор прабіцца“. (204)

Гэта будзе, ня гледзячы на тое, што моцныя заявілі ўсюды межы—звычайныя, дзяржаўныя, рэлігійныя, ад якіх усё гора:

„Кінь вокам на ўвесь абшар зямлі:
Вось хату шчыльна абышлі
Парканы з гострымі цывякамі,
Пасыпанія бітым шклом.
Глядзі—ў прасторах за сялом
Мяжамі
Падзелены на нівах каласы,
І дудзь канаўкі праз лясы,
І стопудовыя гранічныя каменьні
Сярод лугоў бяскрайніх заляглі.
Шнуры штыкоў па ўсёй зямлі
Гараць, як дзікае хаценьне,
На гасударстваў рубяжы.
Глядзі: паўсюль мяжы
Нязьмерна вольныя прасторы
Сьвятой зямлі,—а чалавек
Мяжы, ірвы, тыны рабіў за векамі,
Хаваўся ў іх як ліс у норы,
І жыў пужліва сам адзін,
Дрыжачы, як лісьце асіні,
Зласьлівы, бессардэчны, хцівы,

Такі здрадлівы,
 Для ўсіх чужы, зусім чужы,
 Вакол яго—*платы, мяжы*.
 Пабач, што робіцца за гэтымі платамі!
 У надмернай працы гіне тут
 Галодны і абдзёрты люд,
 Каторы моцнымі рукамі
 Стварыў усе багацтвы на зямлі:
 Правёў ён скібы на раллі,
 Ён рэйкі пралажыў чыгунак,
 Заводаў коміны падняў у выш нябёс,
 А сам даўно сьляпы ад сьлёз
 І ўжо забыўся аб ратунак.
 Глядзі: па ўсёй зямлі сьвятой
 Широкай хваляй залатой
 Бяз краю блішча збожжа мора,
 Цьвітуць лагі, шумяць лясы...
 Так многа ёсьць паўсюль багацтва і красы,
 А людзі нішчацца у голадзе, у зморы
 Ад беднаты, ад цемнаты,
Бо скрозь—мяжы, бо скрозь—платы... (69—70)

Канец вершу забараніла царская цэнзура¹⁾. Яго можна было апавясьціць толькі пасля Кастрычнікавай рэвалюцыі. Гэта і зрабілі К. Чорны і інш. маладыя пісьменьнікі, распрацоўваючы далей узнятую Багдановічам тэму. Такім чынам, М. Багдановіч—поэта ня проста народу, хоць-бы і беларускага, а працоўнага народу.

Ён рабіў вялікую адказную працу на варце інтарэсаў гэтага працоўнага народу, як ваяка-мастак. Не зважаючы на тое, што яму прыходзілася ваяваць нават з асабовым ворагам—хваробаю, ён ня страціў барацьбінага духу да канца²⁾. Уміраючы, гэты вялікі змагальнік быў спакойны, бо ён не прасумаваў, не прагуляў жыцьцё, а штось даў:

„У краіне сьветлай, дзе я ўміраю,
 У белым доме ля сінняй бухты,
 Я не самотны, я кнігу маю
 З друкарні пана Марціна Кухты“. (115)

¹⁾ Гл. „Выпісы з беларускае літаратуры“, ч. II. М. 1923 г., ст. 95.

²⁾ Пар. З. Жылуновіч ст. 313. Вышэй мы цытавалі адно з месц Жылуновіча, якое непраўдзіва кажа, што Багдановіча не задавала яго творчасць.